

СУГУРТА ФАОЛИЯТИНИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН НАЗОРАТ ҚИЛИШ БИЛАН БОҒЛИҚ МУАММОЛАР ВА БУ БОРАДАГИ ЧЕТ ЭЛ ТАЖРИБАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ МАСАЛАЛАРИ

Қўлдошев Қамариддин Мансурович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети “Солиқлар ва сугурта иши” кафедраси профессори,
и.ф.д. (DSc) kuldashevKM@gmail.com

ARTICLE INFORMATION	ABSTRACT
Volume: 1 Issue: 2 DOI: https://doi.org/10.55439/INSURE/vol1_iss2/a4	Ушбу мақоланинг мақсади Ўзбекистон сугурта бозорининг ривожланиш хусусиятлари ва давлат томонидан назорат қилиш ва тартибга солиш услублари, мазкур масаладаги мавжуд муаммолар ва ушбу муаммоларнинг сугурталанувчиларда сугурта ташкилотларига бўлган ишончининг таъминланиши билан боғлиқлиги масалаларини таҳлил қилиш ва шу асосда хулосалар шакллантирган ҳолда таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат. Мазкур масалаларни ўрганишда сугурта соҳасидаги илғор мамлакат сифатида АҚШ тажрибаси ўрганилган. <i>Сугурта, ўзаро сугурта, сугурта назорати, сугурта фаолиятини тартибга солиш, чет мамлакатлар тажрибаси, тартибга солиш методлари, сугурта қонунчилиги, меъёрий ҳужжатлар.</i>
KEYWORDS	

Кириш

Сугурта компаниялари турли мулк шаклига асосланган, алоҳида юридик шахс мақомидаги тижорат ташкилотлари сифатида ёки нотижорат шакли бўлган ўзаро сугурталаш жамиятлари сифатида ташкил этилади ва шу билан бирга ушбу соҳа иқтисодиётнинг бошқа соҳаларидан тубдан фарқ қилади. Ушбу соҳанинг ўзига хослиги шундаки, тижорат сугурта компанияси қўп сондаги сугурталанувчиларга ваъдани сотади ва бунинг учун олдиндан ҳақ олади. Ушбу ваъда бўйича жавобгарлик даври камида бир йил ёки бир неча йилларни (ҳаёт сугуртасида) ўз ичига олиши мумкин. Бу давр ичида турли сабаблар билан сугурта компаниясининг молиявий барқарорлиги ва тўловга қобиллиги йўқолиши, натижада у сугурталанувчи олдида берган ваъдасини бажара олмай қолиши мумкин.

Юқоридаги эҳтимолликларни ҳисобга олган ҳолда, давлат ўз фуқаролари ва иқтисодиёт субъектларининг сугурта компаниялари олдидаги ҳимоясини таъминлаш мақсадида сугурта ташкилотлари устидан мумкин қадар тўлиқроқ назоратни ўрнатишга ҳаракат қилади. Шу мақсадда назоратнинг турли усулларни қўллайти. Ушбу усулларнинг қай даражада самарали эканлигини аниқлаш ва шу билан бирга янги назорат усулларини ишлаб чиқиш узок йиллар давомида тўпланган тажрибалар, чет мамлакатларнинг илғор тажрибаларини ўзлаштириш ҳамда илмий тадқиқотлар олиб бориш асосида амалга оширилади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Сугурта соҳасини давлат томонидан назорат қилиш ва тартибга солишнинг зарурлиги, ушбу назоратни амалга ошириш усуллари ва самарадорлигини таъминлаш масалаларида дунёнинг қўллаб олимлари ва амалиётчилари томонидан ишлар олиб борилган ва шу асосда илмий хулосалар шакллантирилган. Ю.А.Колесниковнинг таъкидлашича, сугурта фаолияти устидан давлат назорати давлатнинг маъмурий назорат турларидан бири бўлиб, ушбу назорат бир қатор тартиб-қоидаларни ўз ичига олади ва ушбу назорат давлатнинг ваколатли органи томонидан амалга оширилади[1]. О.В.Кононенконинг фикрига кўра, сугурта иши субъектлари фаолиятининг хавфсизлиги ва қонунчилик бузилишининг олдини

олиш мақсадида давлатнинг ижроия органлари томонидан ушбу субъектлар фаолияти назоратга олинади[2]. Маъмурий ҳуқук фани намоёндалари шундай ҳисоблайди: назорат бу “фаолиятнинг қонунийлиги ва мақсадга мувофиқлиги устидан қузатувни амалга ошириш, уни ҳуқуқий, илмий, ижтимоий-сиёсий, техник-ташқилий жиҳатдан баҳолаш”дир; назорат “чегараланган, торайтирилган бошқарув кабидир”. Уларнинг фикрига кўра, маъмурий назоратнинг ўзига хос хусусиятлари, биринчидан, назорат субъектлари ва объектлари ўртасидаги ташқилий бўйсинишнинг мавжуд эмаслиги, иккинчидан, назорат субъектларининг ўз назорат ости субъектлари оператив фаолиятига аралашувининг имконсизлиги, учинчидан назорат субъектлари томонидан маъмурий мажбурлаш чораларини қўллаш имкониятининг мавжудлигидир[3]. Robert W.Klein ўз тадқиқотида рискларни бошқариш бўйича қарорлар қабул қилиш ва истемолчиларнинг сугурта маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини қондириш учун сугурта тармоғининг аста-секин ривожланиши давомида тартибга солувчи органлар ўзларининг назорат қилиш услублари, дастаклари ва сиёсатини такомиллаштириб борганлигини қайд этган. Унинг нуктаи-назарига кўра, сугурта фаолиятини тартибга солиш бўйича ислохотлар узлуксиз жараён ҳисобланади ва бунга қўллаб омилар, хусусан, жаҳон молиявий-иқтисодий инкирозлари жиддий таъсир кўрсатади[4].

Қ.Қўлдошевнинг таъкидлашича сугурта мураккаб хизмат тури бўлиб, бунда ушбу хизматни кўрсатувчи профессионаллар билан бу хизмат тўғрисида тўлиқ тушунчага эга бўлмаган потенциал сугурталанувчи ўзаро учрашади. Бундай ҳолатда сугуртачи мавжуд тажрибасидан ўз манфаати ёки сугурта компанияси манфаати йўлида фойдаланиши мумкин. Бу каби ҳолатлардан давлат ўз фуқароларини қонунлар, қарорлар, меъёрий ҳужжатлар қабул қилиш орқали ҳамда давлат номидан иш кўрувчи ваколатли ташкилот орқали ҳимоя қилади[5]. И.Абдурахмонов ўз тадқиқотида сугурталаниш давлат томонидан тартибга солиш воситаларидан фойдаланиш умуман иқтисодиётнинг, хусусан, молия секторининг стратегик ривожланиш мақсадларига мувофиқ бўлиши керак деган хулосага келган[6].

Тадқиқот методологияси

Тадқиқотни амалга оширишда қўйилган мақсадларни амалга оширишда маънавий ва таркибий таҳлил қилиш, гуруҳлаштириш, ўзаро ва қиёсий таққослаш усулларида самарали фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар

Ҳар қандай мамлакат жамияти аъзоларининг сугурта хизматларига бўлган талабнинг ўсиб боришида давлатнинг роли бениҳоя катта бўлиб, давлат сугуртани ривожлантиришда асосий ташаббускор сифатида фаолият олиб боради, шу мақсадда қарорлар қабул қилади ҳамда сугурталовчи ва сугурталанувчиларга солиқ ва бошқа имтиёзлар тақдим этиш билан уларни рағбатлантириш орқали соҳанинг ривожланишини таъминлайди. Шу билан бирга, ўз ўрнида сугурталанувчиларнинг манфаатларини ҳимоя қилади. Давлатнинг бундай тадбирларни амалга ошириш орқали сугуртани ривожлантиришдан манфаатдорлиги, сугуртанинг ижтимоий ҳимоя воситаси эканлиги бўлиб, давлат ўз фуқароларининг ижтимоий ҳимоясини таъминлашдек бирламчи вазифасини сугурта воситасида амалга оширишга ҳаракат қилади. Шу билан бирга, сугуртанинг яна бир муҳим хусусияти – иқтисодийнинг узок муддатли инвестиция маблағлари билан таъминловчи манба сифатида амал қилиши давлатнинг ушбу соҳани ривожлантиришга бўлган эътиборини янада ортиради.

Сугурта соҳаси юқори даражада ривожланган мамлакатлар сугурта бозорларини ўрганганимизда маълум бўлдики, ушбу мамлакатларнинг барчасида сугурта бозорлари давлат томонидан ушбу соҳани назорат қилиш ва тартибга солиш ваколати берилган давлат ташкилотлари томонидан тартибга солиб борилади. Ушбу мамлакатларда сугурта фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш тизими давлатларнинг тузилиши, иқтисодий сиёсати ва бошқа омилларидан келиб чиқиб, бир-биридан фарқ қилади. Масалан АҚШда азалдан сугурта фаолиятини тартибга солиш федерал даражада эмас, балки штатлар даражасида амалга оширилган. Ушбу хусусиятнинг қонуний тус олиши 1945 йилда АҚШ конгресси томонидан сугурта бизнесини штатлар ҳукуматлари томонидан тартибга солишни ижтимоий манфаатларга мос қилишни назарда тутувчи Маккарран-Фергюсон Қонунини (McCarran-Ferguson Act) қабул қилиниши билан юз берган. Ҳар бир штатда сугурта комиссариатлари ташкил этилган бўлиб, уларга сугурта комиссарлари раҳбарлик қилади. Аммо шу билан бирга, сугурта фаолияти федерал антимонопол қонунчилик талабларига бўйсунди. АҚШда федерал даражада сугурта қонунчилиги мавжуд эмас. Шундай бўлсада, сугуртанинг баъзи йўналишлари бўйича, масалан, ядро рисклари сугуртаси, сув бошига қарши давлат дастурлари, жиноятлар билан боғлиқ рисклар сугуртаси, бошқоқли дон экинлари сугуртаси каби сугурта турлари федерал даражада бошқарилади.

Ягона қонунчилик базасининг мавжуд эмаслиги АҚШда сугуртанинг бир текис ривожланишига тўсқинлик қилган пайтлар бўлди. Шу туфайли 1871 йилда федерал даражада ваколатга эга бўлган сугурталовчилар миллий ассоциацияси (National Association of Insurance Commissioners - NAIC) ташкил этилган бўлиб, унда штатларнинг вакиллари фаолият юритади. Ассоциация назоратчи эмас, балки фақат мувофиқлаштирувчи функцияга эга. Бундай ассоциациянинг ташкил этилишига штатларда турлича тартибларнинг киритилганлиги ва бу сугурталовчи ва сугурталанувчиларга кўп ҳолларда қийинчилик ва тушунмовчиликларни келтириб чиқариши сабаб бўлган. Ушбу ташкилот томонидан сугурта компаниялари учун ягона ҳисобот шаклининг ишлаб чиқилганлиги муҳим аҳамият каб этган.

Ассоциация фаолияти давлат сугуртаси билан боғлиқ қонунчиликларни ўзаро уйғунлаштиришдан иборат. Ҳозирги кунда АҚШ сугурта комиссарларининг миллий ассоциацияси штатларнинг сугурта комиссариатларига сугурталовчиларнинг тўлов қобилияти, молиявий ҳисоботи, таваккалчиликка асосланган капиталнинг етарлилиги, бухгалтерия ҳисоби, қайта сугурта, инвестиция ва халқаро сугурта соҳаларида техник экспертиза хизматини кўрсатмоқда. Штатлар томонидан ишлаб чиқилган қонунчилик ҳужжатлари умумқонунчилик принципларига мос эканлиги NAIC томонидан тасдиқланса улар қучга қиради. Бундай қонунчилик ҳужжатлари асосида фаолият юритган штат сугурта бозорида фаолият кўрсатмоқчи бўлган чет эл сугурта компаниялари учун алоҳида талаблар белгиланмайди.

2010 йилда АҚШ Конгресси Уолл-стрит ва истеъмолчиларни ҳимоя қилиш тизимини ислоҳ қилиш тўғрисида Додд-Франк Қонунини (Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act) қабул қилди. Ушбу қонунга асосан АҚШ газначилик департаменти (U.S. Department of the Treasury's) таркибида сугурта секторининг барча йўналишларини мониторинг қилиш, сугурта фаолиятининг пруденциал жиҳатлари бўйича халқаро

ташкilotларда, жумладан Сугурта назоратчиларининг халқаро ассоциациясида АҚШ номидан иштирок этиш каби вазифалар юклатилган Федерал сугурта офиси (Federal Insurance Office) ташкил этилган.

АҚШнинг баъзи штатларида сугурта тарифлари маҳаллий органлар томонидан тартибга солиб борилади. Масалан, Алабама штатида ҳаёт ва соғлиқ сугуртасидан бошқа сугурта турлари бўйича сугурта тарифлари назорат остида ушлаб турилади. Иллинойс штатида ишчилар учун компенсациялар сугуртаси, тадбиркорлар жавобгарлиги сугуртаси ва тиббий сугурта тарифлари назоратга олинган. Канзасда бахтсиз ҳодисалардан ва касалликлардан сугурталаш тарифлари тартибга солинади.

АҚШнинг шимолий қисмида жойлашган штатлар сугурта бозорлари халқаро сугурта бозорида етакчи ҳисобланади. Ушбу штатлар ҳиссасига АҚШ халқаро сугурта хизматларининг 90-95 фоизи тўғри келади. АҚШ сугурта бозорида 2,5 млн.дан ортиқ ходим фаолият кўрсатади. 1999 йилда Gramm-Leach-Bliley Актининг қабул қилиниши сугурта компанияларининг банкларга инвестицион маҳсулотларини сотиш имкониятини берди. Шу билан бирга банклар сугурта маҳсулотларини сотиш ҳуқуқига эга бўлди ва банклар ва сугурта компанияларининг ўзаро қўшилиш ҳолатлари кўпайди ва натижада йирик конгломератлар пайдо бўлди. Улар халқаро бозорларни эгаллай бошлади.

2005-2014 йиллар давомида АҚШ сугурта компаниялари ўз инвестиция маблағларининг катта қисmini чет мамлакатларга йўналтирди. Улар бунда икки усулни қўллади: дунёнинг ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларида янги сугурта филиалларини ташкил этиш; чет мамлакатлардаги сугурта компанияларини қўшиб олиш орқали филиаллар ташкил этиш. Ушбу йиллар давомида шу мақсадда чет мамлакатларга йўналтирилган маблағлар ҳажми 65 млрд. доллардан ортиқни ташкил этди.

Ривожланган йирик мамлакатлар – Англия, Франция, Германия, Ирландия, Швейцария, Канада ва Япония – иқтисодий ривожланиш ва ҳамкорлик ташкилоти аъзолари АҚШ инвестицияларининг асосий қабул қилувчилари бўлиб, бунга сабаб фақат тарихий алоқаларгина эмас, балки улардаги қулай инвестицион муҳит, меҳнат бозоридаги қулайликлар ва юқори яшаш даражаси эди. Бундан ташқари ушбу мамлакатлардаги ривожланган инфратузилма ва кенг маркетинг тизими, тадбиркорлик учун шарт-шароитлар ҳамда инновацион фаолликнинг мавжудлиги эди.

Мазкур мамлакатларда ташкил этилган сугурта компанияларининг 42,8 фоизи ҳаёт сугуртасидан бошқа сугурта хизматларини кўрсатишга ихтисослашган, 39,9 фоизи ҳаёт сугуртасига ихтисослашган сугурта компанияларидир. Халқаро сугурта бозорида фаолият кўрсатаётган йирик АҚШ сугурта компаниялари сифатида State Farm Mutual Automobile Insurance Company бўлиб, ушбу компания АҚШда ва дунё сугурта бозоридаги энг йирик сугурта компаниясидир. Signa – йирик диверсификациялашган сугурта корпорацияси бўлиб, асосан соғлиқ сугуртасига ихтисослашган. American International Group – савдо ва саноат рискларини сугурталовчи йирик ҳолдинг компанияси бўлиб, 80 дан ортиқ мамлакатда ўз филиалларига эга.

АҚШ халқаро бозорда фаолият кўрсатувчи сугурта воситачилари фаолиятини кенгайтиришга ҳам алоҳида эътибор қаратади. Улар АҚШ сугурта хизматларини миқдорларга етказиш билан бирга, уларга маслаҳат бериш, сугурта шартномасини тузиш, унинг амал қилиши ва тугатилишини таъминлашни амалга оширади. Улар сугурта агентлари, сугурта брокерлари ва қайта сугурта брокерларидир. Булар сифатида ҳаёт сугуртаси бўйича Prudential сугурта жамияти ва Marsh McLennan брокерлик ташкилотини келтириш мумкин.

АҚШ сугурта бозори, аксарият кўрсаткичлар бўйича дунё миқёсида етакчи мавқега эга. Swiss Re Institute халқаро тадқиқот марказининг маълумотларига кўра, 2019 йил якунлари бўйича АҚШ сугурта компаниялари томонидан жами 2460,1 млрд. АҚШ доллари миқдоридан сугурта муқофотлари келиб тушган[7]. Мазкур йилда глобал сугурта бозори бўйича тўпланган сугурта муқофотларининг миқдори 6692,6 млрд. АҚШ долларини ташкил этиб, бунда АҚШнинг ҳиссаси 39,1 фоизни ташкил этганлигини кўриш мумкин.

АҚШда икки турдаги сугурта компаниялари фаолият кўрсатади: акциядорлик жамиятлари ва ўзаро сугурталаш жамиятлари. Давлат сугурта ташкилотлари мавжуд эмас. Андеррайтерлар ва сугурта брокерлари фаолияти кенг ривожланган. Барча сугурта компаниялари бўйича ташкил қилинган маълумотлар электрон банки мавжуд бўлиб, ушбу электрон банкнинг мавжудлиги рисклар бўйича, сугурта муқофотлари қиймати бўйича ва бошқа маълумотларни умумлаштириш имконини беради[8].

Маккаран-Фергусон акти, АҚШ Фукаролик кодексининг “Тижорат ва савдо”, “Сугуртани тартибга солиш”, “Сугурта” бўлимларида белгиланган тартиб-қоидаларга кўра Штатларга мустақил равишда қуйидаги назорат воситаларини қўллаш ҳуқуқи берилган:

- 1) сугурта компаниялари ва брокерлари фаолиятини лицензиялаш бўйича талабларни белгилаш;
- 2) устав капиталининг минимал миқдори ва тўловга қобиллик кўрсаткичларининг минимал даражаларини белгилаш;
- 3) сугурта заҳираларини шакллантириш ва уларни инвестицияга йўналтириш қоидаларини белгилаш;
- 4) сугурта ташкилотлари молиявий фаолиятини тафтишдан ўтказиш;
- 5) сугурта маҳсулотлари шартлари ва сугурта полислари шакллари тартибга солиш;
- 6) сугурталовчиларни солиққа тортиш шартларини белгилаш;
- 7) сугурталовчилар фойдасини тақсимлаш тартибларини назорат қилиш.

Юқорида келтирилган маълумотлардан хулоса қилган ҳолда таъкидлаш мумкин, АҚШда сугурта фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш масаласига давлат томонидан жиддий эътибор қаратилади ва бунда ушбу масалалар асосан штатлар даражасида амалга оширилсада, федерал даражада назоратга олинган ёки мувофиқлаштириб бориладиган жиҳатлар ҳам анчагина. Хулоса қилиш мумкинки, АҚШда сугурта фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш самарадорлигини таъминлашда ушбу соҳанинг бирор йўналишини назорат қилишнинг қайси даражасидан (штатлар даражасида ёки федерал даражада) фойдаланган ҳолда амалга ошириш кўпроқ самара берадиган бўлса ушбу усулдан фойдаланишга эътибор қаратилган ва қўтилган натижага эришилганлигини ушбу бозорнинг дунё миқёсидаги ўрни юқорилигидан ҳам кўриш мумкин. Иккала даража ҳам давлат назорати ҳисобланади. Демак, давлат назоратини самарали йўлга қўйиш ҳамда турли имтиёз ва имкониятлар яратиш бериш орқали бугунги кунда АҚШда сугурта фаолияти нафақат юқори даражада ривожланган миллий бозор сифатида, балки энг йирик халқаро бозор даражасига эришди. Бундан хулоса қилиш мумкин, сугурта фаолияти ўз-ўзича ривожланиб кета олмайди, унинг ривожланишида давлатнинг ўрни муҳим ҳисобланади.

Ўзбекистон миллий сугурта бозорини тартибга солиш, уни мувофиқлаштириб бориш ва назорат қилиб бориш, шу билан бирга турли имтиёз ва шарт-шароитлар яратиш масаласида давлатнинг иштироки ва ушбу давлат иштирокининг самарадорлиги талаб даражасида деган саволга баъзи ҳолатлардан келиб чиқиб хулоса қилиш мумкин. Масалан, мустақилликнинг илк даврларида сугурта компаниялари томонидан ишлаб чиқилган янги сугурта маҳсулотлари ва унга қўлланилиши кўзда тутилган тариф ставкалари сугурта назорати давлат инспекцияси томонидан кўриб чиқилиб рухсат этилгандан кейин амалиётда қўлланган. Бугунги кунда ушбу масаланинг давлат назорати талаб даражасида эмаслиги демпинг нархларнинг пайдо бўлишига сабаб бўлмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг сугурта хизматларини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратаётганлигини сўнгги йиллар ичида ушбу соҳани ривожлантиришга қаратилган бир нечта қарорлар ва йўл хариталарининг қабул қилинганлигида кўриш мумкин. Аммо ушбу йўл хариталарида кўзда тутилган масалалар белгиланган муддатда бажарилмасдан қолиб кетаётганлиги ушбу қарорларнинг самарасиз бўлиб қолишига олиб келмоқда. Масалан, 2019 йил 2 августдаги “Ўзбекистон Республикасининг сугурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 4412-сонли Президент қарорининг йўл харитаси 48 та бўлимдан иборат бўлиб, ушбу бўлимларнинг кўпчилигида бирор бир қонун ёки меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш белгиланган эди. Аммо уларнинг аксарият қисми ишлаб чиқилмасдан қолиб кетди. Ваҳоланки, ҳозирда ҳам амал қилаётган кўпгина меъёрий ҳужжатлар мустақилликнинг дастлабки йилларида ишлаб чиқилган бўлиб, улар бугунги кун талабларига жавоб бермайди.

Умуман, Ўзбекистонда давлатнинг сугурта соҳасини ривожлантиришга қаратилган фаолияти кенг қўламли бўлиши ва ушбу соҳага давлат аралашувининг самарадорлиги юқори бўлишини таъминлаш учун қуйидагиларни амалга ошириш зарур деб ҳисоблаймиз:

- сугурта ҳимоясини таъминлашда сугурталанувчи юридик ва жисмоний шахсларнинг манфаатларини сугурталовчи манфаатларидан устун қўйиш ва ушбу манфаатларни ўзида мужассамлаштирган механизмни ишлаб чиқиш;

- миллий сугурта бозорида соғлом рақобатнинг шаклланишига тўсик бўлаётган сохта сугурталовчилар фаолиятига чек қўйовчи ҳуқуқий меъёrlарни ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш;

- дунё мамлакатларида самарали амал қилиб келаётган сугуртанинг илк шакли – ўзаро сугуртанинг қонуний асосларини такомиллаштириш ва бошқа шарт-шароитлар яратиш орқали унинг мамлакатда оммавийлашувини таъминлаш;

- сўнгги йилларда янада орқада қолаётган қишлоқ хўжалиги сугуртасини ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги қорхоналарини сугурта хизматлари билан тўлиқроқ қамраб олиш мақсадида қишлоқ хўжалик сугуртаси тўғрисида алоҳида қонун қабул қилиш ҳамда қишлоқ хўжалиги қорхоналарининг асосий экинни ҳисобланган пахта ва ғалла ҳамда бошқа экинларнинг ҳосил сугуртаси учун тўлайдиган сугурта мукофотларининг бир қисmini давлат маблағлари ҳисобидан тўлаб беришни йўлга қўйиш орқали хўжаликларни сугуртага жалб қилишга эришиш, сугурта ҳодисалари бўйича мурожаатларни кўриб чиқишни тезлаштириш ҳамда уларни объектив ҳал этиш мақсадида индекс сугурталашни амалиётга кенг жорий этиш;

- ижтимоий аҳамияти юқори бўлган сугурта турларини (аҳоли ва қорхоналар биноларини ёнғиндан сугурталаш) мажбурий сугурта сифатида амалга киритиш.

Бугунги кунда Ўзбекистон миллий сугурта бозорида сугурта компаниялари томонидан тузилаётган сугурта шартномаларининг асосий қисми банк рисклари билан боғлиқ сугурта шартномалари бўлиб, улар тижорат банкларининг ўз миқозларига қўйган сугурталаш талаблари натижасида амалга оширилмоқда. Бу каби сугурта шартномалари “иҳтиёрий-мажбурий” сугурта шартномалари бўлиб, бу шартномаларда сугурталанувчининг талаб ва эҳтиёжлари эътиборга олинмайди.

Потенциал сугурталанувчиларнинг талаб ва эҳтиёжлари амалда мавжуд бўлган турли рисклар етарли даражада мавжуд бўлиб, ушбу талаб ва эҳтиёжларни тўлиқ кўзда тутивчи сугурта маҳсулотларини ишлаб чиқиш ва уларга оптимал тариф ставкаларини қўллаш, уларда кўзда тутилган сугурта ҳодисалари юз берганда ўз вақтида тўлаб берилишини таъминлаш борасидаги давлат назоратини йўлга қўйиш ваколатли давлат органининг асосий мақсадларидан бирига айланиши зарур. Бунинг учун сугурта компаниялари томонидан ишлаб чиқилаётган сугурта маҳсулотлари ва уларда қўлланилаётган тариф ставкаларини ваколатли давлат органи томонидан кўриб чиқилиб, сугурталанувчи манфаатлари тўлиқ эътиборга олинганлиги ҳамда актлар ҳисобларга асосланган тариф ставкалари қўлланилганлиги аниқланган ҳолатдагина уни амалда қўллашга рухсат бериш тизимини йўлга қўйиш муаммони ҳал этишнинг йўлларида бири ҳисобланади.

Сугурта бозорини ривожлантиришга эришишнинг асосий омилларидан бири, потенциал сугурталанувчиларда сугурта компанияларига бўлган ишончни таъминлашдир. Сугурталанувчи ўзида мавжуд хавфни муайян тўлов (сугурта мукофоти) эвазига сугурталовчига топшираётган экан, ушбу хавф юзага келганда ҳосил бўлган зарарни сугурталовчи қоплаб беришига тўлиқ ишонч ҳосил қилиши керак. Ушбу ишонч суистеъмол қилинганда эса уни химоя қиладиган ташкилот борлигини ва қаерга мурожаат қилиши кетаклигини билиши керак. Сугурта бозорини ривожлантириш агентлигининг IMDA.UZ сайти маълумотларига кўра, 2022 йилда амалдаги сугурта шартномалари сони 7 807 146 тани, янги тузилган сугурта шартномалари сони 7 010 763 тани ташкил этган. Аммо ушбу сайтда қондирилмаган сугурта даъволари бўйича қилинган мурожаатлар сони тўғрисида маълумот келтирилмаган. Аслида бундай мурожаатлар сони жуда кам. Мурожаатларнинг камлиги қондирилмаган даъволарнинг камлигидан эмас, балки бу бўйича сугурталанувчининг қаерга мурожаат қилишни билмаслигидандир. Шунинг учун сугурталанувчилар бундай ҳолатда қаерга мурожаат қилиши тўғрисида оммавий ахборот воситаларида эълон бериб борилиши ва қўшимча равишда ишонч телефонининг ташкил этилиши муаммони ҳал этиш йўлларида бири ҳисобланади.

Хулоса

Сугурта фаолиятини давлат томонидан назорат қилишнинг зарурлиги, бу борадаги илғор чет мамлакат тажрибаси ва Ўзбекистондаги мавжуд ҳолат тўғрисидаги таҳлиллардан келиб чиққан ҳолда хулоса қилиш мумкинки, сугурта соҳаси ўзига хос соҳа бўлиб, сугурта компанияси кўп сондаги сугурталанувчиларнинг юз бериши мумкин бўлган катта ҳажмдаги молиявий зарарларини ўз вақтида қоплай олиш имконияти устидан назорат олиб бориш зарур ҳисобланади. Ушбу талабнинг бажарилиши ўз ўрнида сугурталанувчиларда сугурта соҳасига бўлган ишончни ҳамда сугурта компанияларининг молиявий барқарорлигини таъминлайди.

Reference:

1. Колесников Ю.А. Административно-правовое регулирование страховой деятельности. Автореф. дис... докт. юрид. наук. М., 2007 // Официальный сайт ВАК России.
2. Кононенко О.В. Административно-правовое регулирование страхового надзора в Российской Федерации: Автореф. дисс... канд. юрид. наук. Тюмень, 2010
3. Бахрах Д.Н. Россинский Б.В., Старилов Ю.Н. Административное право: Учебник. 3-е изд., пересмотр. и доп. М., 2007.
4. Robert W.Klein. Principles for Insurance Regulation: An Evaluation of Current Practices and Potential Reforms. The Geneva Papers on Risk and Insurance – Issues and Practice volume 37, pages 175-199 (2012). <https://link.springer.com/article/10.1057/gpp.2011.9>.
5. Қўлдошев Қ. “Сугурта бозорини ривожлантириш ва бошқариш муаммолари” мавзусидаги иқтисод фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. Тошкент-2009 й.
6. Абдурахмонов И. Сугурта бозорини тартибга солиш ва пруденциал назоратнинг самарали механизмларини жорий этиш.//”Халқаро молия ва ҳисоб” илмий электрон журнали. №2, апрель, 2020 й.
7. World insurance: riding out the 2020 pandemic storm. Swiss Re Sigma №4/2020. https://www.swissre.com/dam/jcr:05ba8605-48d3-40b6-bb79-b891cbd11c36/sigma4_2020_en.pdf.
8. Ахвледиани Ю.Т. Страхование. Уч. Пособие, М.: ЮНИТИ – 2006 й.